

فرقه وهابیت و عملکرد آن در تاریخ معاصر

فرقه وهابیت و عملکرد آن در تاریخ معاصر

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تلاش عربستان برای معرفی اسلام سلف صالح به مسلمانان کشورهای دیگر نقاط جهات بیشتر شد. در پرتو حکومت پادشاهی عربستان فرقه وهابیت توانسته است در این کشور رواج پیدا کند اما هنوز قسمتهایی از شرق عربستان دین و مذهب خود را که شیعه اثنا عشری است را حفظ کرده اند. هدف اصلی وهابیت مبارزه با اندیشه های ناب تشیع دوازده امامی است که با همه قوا و انواع و اقسام روش های تبلیغاتی برای رسیدن به این هدف تلاش می کنند. در ادامه خلاصه ای از مذهب وهابی گری و شیوه های تبلیغاتی آنان توضیح داده خواهد شد.

مقدمه

به طور قطع، می توان گفت: در دنیای کنونی، غیر از کشور ایران، هیچ دولت اسلامی که قانون و مقررات حاکم بر آن کشور، برخاسته از قرآن و سنت صحیح (متجلی در تشیع اثنا عشری) باشد، وجود ندارد. در این میان، کشور عربستان به جهت قداستی که حرمین شریفین به آن بخشیده و در نگاه مسلمانان جهان به عنوان مهبط وحی و کانون نزول قرآن و سرزمین پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) در دوره 23 ساله شناخته شده جایگاه ویژه ای دارد.

این کشور از گذشته ای نسبتاً دور، تحت حاکمیت ترکان عثمانی قرار داشته و پس از جنگ جهانی اول و دوم با تلاش حاکمان محلی و با حمایت بریتانیا و امریکا خاندان آل سعود بر سر کار آمدند و تاکنون بر این سرزمین شریف حکمرانی می کنند و در پرتو حکومت این خاندان است که مذهب وهابیت در این کشور رواج یافته است. در رأس برنامه های فکری وهابیان مبارزه با افکار و اندیشه های ناب تشیع دوازده امامی قرار دارد که کانون آن، کشور ایران با سرمایه عظیم و گران سنگ حوزه های علمیه و مراجع و علمای بزرگ است.

یکی از ابزارهای مهم حاکمان عربستان سلاح نفت و ثروت حاصل از فروش آن به سراسر جهان و سعی و تلاش زیاد مبنی بر معرفی اسلام سلف صالح به مسلمانان کشورهای اسلامی در آسیا، آفریقا، اروپا و امریکا می باشد که این مسأله پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران گسترش زیادتری پیدا کرد.

چاپ کتاب های پیشوایان سلفیه و وهابی مانند ابن تیمیه، ابن قیم، محمد بن عبدالوهاب و خاندان او و صدها کتاب [1] و مجله دیگر در عربستان و خارج از آن، بر علیه تشیع، انقلاب اسلامی، رهبری و مردم ایران با به کارگیری جدیدترین فناوری تبلیغاتی و همچنین تربیت مبلغان وهابی و تأمین هزینه های مالی آن ها، ساختن مساجد متعدد در سراسر جهان، کمک های بلا عوض و سرمایه گذاری های کلان در راه نشر و گسترش اسلام سعودی، گوشه ای از فعالیت های حاکمان وهابی به شمار می آید. البته وهابیت در زمان حاضر، دیگر آن وهابیت خشن اولیه در دهه های نخستین قرن بیستم (1913 م) نیست که در راه استقرار حاکمیت خود، با کمک اربابان قدرتمند مانند انگلستان، هرگونه صدای مخالف مانند آلرشید در کویت (مورد حمایت عثمانیان) و شرفای مکه را سرکوب نمود، بلکه وهابیت کنونی حاکمیتی به ظاهر مهربان با

مردم و متمایل به دست رسی به آخرین پیشرفت‌های علمی و صنعتی جهان و مظاهر نوین تمدن و رفاه می‌باشد که البته این‌ها همه از قدرت نفت و ثروت فراوان کشور عربستان می‌باشد که بنا به اعتراف کشورهای صنعتی دنیا، بر بیش‌ترین و بزرگ‌ترین انبارهای نفت جهان تسلط دارد. [2] در مرکزیت وهابیان عربستان، پادشاه (مَلِک) حاکم مطلق است و هیچ کس حق عزل او را ندارد و تاکنون که بیش از هفتاد سال از تأسیس حکومت آل‌سعود می‌گذرد، هیچ گونه قانون مدوئی که در برابر اراده و خواست پادشاه قرار داشته باشد، وجود ندارد. امروزه منافع مردم عربستان با خاندان سعودی گره خورده است. از این رو، حفظ آل‌سعود و تسلط آنان بر امور کشور و شؤون مملکتی با هر قیمت، در درجه اول اهمیت قرار دارد. جمعیت خاندان آل‌سعود، که بیش از چهار هزار نفر می‌باشند، عمده مشاغل و پست‌های کلیدی را در سراسر کشور وسیع و پهناور عربستان در دست دارند. مذهب رسمی کشور عربستان سنی حنبلی است که بر اساس تعالیم محمد بن عبدالوهاب اداره می‌شود و اقلیتی (15%) در منطقه شرقی، قطیف، احساء، دمام و ظهران شیعه می‌باشند. خاندان محمد بن عبدالوهاب که به «آل الشیخ» معروف شده‌اند، پست‌های مهم افتا، ارشاد، تبلیغات، آموزش مذهب وهابیت و مانند آن را در دست دارند.

در ذیل، به ساختار مذهبی، فرهنگی و سیاسی کشور عربستان سعودی و عملکرد آن در دوره‌های اخیر، پس از تأسیس کشور و استقرار قدرت وهابیان اشاره می‌شود:

الف. مذهب وهابی‌گری

محمد بن عبدالوهاب نجدی تمیمی در سال 1115 ق / 1703 م در عُبَینه (یکی از مناطق نجد در جزیره العرب) به دنیا آمد. او مدت‌ها زیر نظر پدر، برادر و استادان خود، علوم حدیث، تفسیر قرآن و تاریخ را فرا گرفت تا این که پدرش در سال 1153 ق از دنیا رفت. او مسافرت‌های متعددی انجام داد و سرانجام در سال 1160 ق رهسپار درعیه شد و با محمد بن سعود (حاکم منطقه) آشنا و آراء و پندارهای خود مبنی بر دعوت به توحید خالص و سلفی‌گری را مطرح و او را مجذوب خود کرد و پیمان محکمی با هم امضا نمودند. براساس این پیمان تقسیم کاری صورت گرفت؛ یعنی سمت سازمان‌دهی و رهبری نیروها (جیش و سپاه) و نصب والی و حاکم برای مناطق، به عهده محمد بن سعود و سیمت فتوا دادن، قضاوت و نصب قاضی برای مناطق و اجرای حدود، تعزیرات و جمع و نظارت بر توزیع بیت‌المال بر عهده محمد بن عبدالوهاب گذاشته شد. [3] در سایه این پیمان و اتحاد بین محمد بن عبدالوهاب به عنوان «امام الدین» (العقیده) و محمد بن سعود به عنوان «امام السیف» (الجیش)، با هدف گسترش توحید و مبارزه با بدعت‌ها، حمله به مردم روستاها و شهرها آغاز شد و قریب شصت سال این وحدت و همکاری ادامه پیدا کرد. در طول این مدت، محمد بن عبدالوهاب با تمسک به ظواهر بعضی از آیات و احادیث، تمامی مخالفان خود را کافر و مشرک خطاب می‌کرد و فتوای قتل آنان و مصادره اموالشان را صادر می‌نمود. او پس از تألیف کتاب‌های متعدد و تربیت شاگردان و طرف داران زیادی در سال 1206 ق درگذشت و در درعیه به خاک سپرده شد. اینک به طور خلاصه، به بخشی از آراء و پندارهای محمد بن عبدالوهاب اشاره می‌شود:

توحید: معنای «لااله الاالله» برائت جستن از هر معبودی غیر از الله و اخلاص کامل به خدای یگانه است و هرکسی که به غیر خداوند متوسل شود، مشرک می‌باشد؛ چون از غیر خدا (مخلوقان) طلب کمک و یاری کرده است.

شفاعت: درخواست شفاعت از پیامبر و اولیای الهی جائز نیست و بدعت است.

قبور: ساختن بناها روی قبور و نذر و نیاز و مانند آن شرک و بدعت است.

اعلان جنگ و جهاد: هر کسی که دعوت به توحید خالص را نپذیرد و با آن مخالفت کند، مال او حلال و خونس هدر است و جنگ‌های حکام آل سعود و وهابیان در حمله به مکه، مدینه، عراق، یمن و سوریه بر این اساس بوده است. البته علما و دانشمندان شیعه پاسخ‌های مناسبی به ادعاهای وهابیان داده‌اند. [4]

درباره سایر آراء و پندارهای محمد بن عبدالوهاب مانند مخالفت با اختراعات و اکتشافات جدید، مسأله دخانیات و مانند آن بحث‌های زیادی مطرح می‌باشد که از آن‌ها صرف نظر می‌شود. [5]

ب. آثار و عملکردهای فرهنگی، علمی وهابیان

پس از آغاز و استمرار دعوت وهابیان و استقرار حاکمیت آل سعود، بیش‌تر سرزمین‌های مردم مسلمان جزیره العرب مانند شهرهای مکه، مدینه، طائف، دمام، نجران، بریده، الکبار، هفوف، جدّه، تبوک، ریاض (نجد) قطیف، الأحساء و مناطق دیگر به تصرف و اشغال حاکمان سعودی در آمد و با اجبار، آیین وهابیان رسمیت یافت، ولی تعدادی از مسلمانان مناطق شرقی مانند قطیف، احساء عسیر و نجران، که قبلاً شیعه اثنا عشری بودند، تسلیم نشدند و هنوز هم مراسم دینی و مذهبی را طبق اعتقاد خود عمل می‌کنند.

وهابیان نسبت به آیین‌ها و شعایر مذهبی سخت‌گیری زیادی می‌کنند و با تعمیر و ساختن قبور پیامبران، زیارت قبور اموات، توسل به اولیای الهی، نذر برای مردگان، طلب شفاعت و بزرگداشت آن‌ها، به طور جدی، برخورد می‌کنند! تمامی کتب، مجلات و سخنان خطبا در مساجد، به ویژه مسجد الحرام و مسجد النبی، که چاپ، منتشر و ایراد می‌شود، درباره مباحث توحید و شرک، بدعت و نهی مردم در استفاده از دعا و توسل و شفاعت می‌باشد. اینک شرح مهم‌ترین مراکز و دستگاه‌های فرهنگی تبلیغاتی وهابیان:

1. تبلیغ وهابی‌گری در داخل عربستان

1. وزارت حج و اوقاف و ارشاد و شؤونات اسلامی

به دلیل اهمیتی که مسأله حج در بین مسلمانان جهان دارد و همه ساله میلیون‌ها زن و مرد مسلمان عاشق حضور در مراسم عبادی سیاسی حج بیت الله الحرام و زیارت قبر مقدس پیامبرگرامی و صحابه ایشان و بازدید از امکته تاریخی، عازم عربستان می‌شوند، حاکمان سعودی وزارت خانه مستقلی به نام «حج» تشکیل داده‌اند که وظیفه اساسی و مهم آن، رسیدگی به مسائل حج و حجاج می‌باشد. تمامی علما و دانشمندان وهابی، باید آمادگی کامل در جهت برگزاری مراسم را داشته باشند و احکام و سؤالات شرعی حاجیان را طبق مذهب وهابیت پاسخ گویند.

اداره حرمین شریفین (مکه و مدینه) از وظایف عمده وزارت حج و شؤونات اسلامی است. این وزارت خانه به طور منظم، کتب، مجلاتی برای معرفی مکان‌های تاریخی و اعمال مذهبی مسلمانان طبق مذهب وهابیت چاپ، منتشر و توزیع می‌کند. [6] لازم به ذکر است که مؤسسات و نهادهای متعددی مانند «مجلس شورای الدعوة والارشاد»، «المجلس الاعلی و الشؤون الاسلامیه»، «ریاسة شؤون الحرم المکی والحرم المدنی»، «دور الحج فی نشره الدعوة»، «هیئة الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر»، «الرسالة العالیة لادارة الهجرة العلمیة والافتاء»، «الجماعة الخیریة لتحفیظ القرآن الکریم» و «هیئة کبار العلماء» زیر نظر وزارت حج فعالیت می‌کنند که هر کدام به سهم خود با برپایی جلسات، سخن رانی‌ها در داخل و خارج، تألیف کتب و چاپ نشریات و توزیع و اهدای آنان، به ویژه در ایام حج (ماه‌های ذی القعدة و ذی الحجة)، به وظایف خود عمل می‌کنند.

2. دانشگاه‌ها و مراکز علمی، مذهبی

1. «جامعة ام القرى» بمكة المكرمة: این دانشگاه در سال 1369 ق ابتدا به صورت دانشکده «الشريعة» تأسیس و در سال 1401 ق با موافقت مجلس الوزراء به دانشگاه امرالقری تغییر نام داد. هدف از تأسیس این دانشگاه، آموزش زبان عربی و گسترش فرهنگ اسلامی برای برادران و خواهران می‌باشد و در شهرهای جدّه و طائف نیز شعبه دارد.
- دانشکده‌های «كلية الشريعة»، «مركز البحوث العلمی»، «احیاء التراث الاسلامی»، «مركز البحوث النفسیة والتربویة»، «مركز ابحاث الحج»، «معهد تعلیم اللغة العربیة» و «المركز العالمی للتعلیم الاسلامی» زیر نظر این دانشگاه فعالیت می‌کنند.
- این دانشگاه تاکنون کتاب‌ها و مجلات متعددی را چاپ و منتشر کرده است. [7]
2. الجامعة الاسلامیة بالمدينة المنورة: این دانشگاه در سال 1380 ق برای خدمت به جهان اسلام و کمک به آموزش و تربیت علما و خطبا و مبلغان مذهبی در شهر مدینه تأسیس شد که تاکنون فعالیت‌های مهمی در زمینه چاپ و نشر کتاب و مجله انجام داده است.
3. «جامعة الامام محمد بن سعود الاسلامیة»: این دانشگاه در سال 1394 ق با هدف خدمت به جهان اسلام در زمینه بحث‌های اسلامی و گسترش و تبلیغ آن در کشورهای گوناگون تأسیس شد. دانشکده‌های مهم «كلية اللغة العربیة»، «كلية اصول الدین»، «كلية العلوم الاجتماعیة»، «المعهد العالی للقضاء» و «مركز البحوث» وابسته به آن هستند که کتاب‌ها و مجلات گوناگونی در زمینه اهداف خود، چاپ و توزیع نموده‌اند. [8]
4. جامعة الملك سعود: این دانشگاه از سال 1398 ق در زمینه مباحث تربیتی، اقتصادی، ادبی، اداری، بیمارستانی و سایر علوم فنی مانند زراعت و هندسه تأسیس شد و آثار و تألیفات گوناگونی به زبان‌های عربی و انگلیسی منتشر نموده است. [9]
5. جامعة الملك عبدالعزيز: این دانشگاه از سال 1405 ق تأسیس و در زمینه مباحث اقتصادی و اداری و آداب و علوم انسانی و زمین شناسی، هندسه و مانند آن فعالیت می‌کند. از مهم‌ترین مراکز علمی این دانشگاه، «مركز أبحاث الاقتصاد الإسلامی» می‌باشد که تاکنون 207 کتاب و 20 نشریه مهم منتشر نموده و با «سازمان کنفرانس اسلامی» نیز همکاری دارد. [10]
3. رابطة العالم الاسلامی
- این مرکز در سال 1381 ق / 1962 م توسط ملک سعود در مکه افتتاح شد و تاکنون 38 سال از تأسیس آن می‌گذرد و از پرقدردن‌ترین سازمان‌های مذهبی در عربستان محسوب می‌شود.
- وظایف مهم این مرکز عبارتند از: آموزش‌های اسلامی، چاپ و توزیع قرآن و کتب اسلامی، آموزش زبان عربی، کمک مالی به کشورها و اداره مؤسسات خیریه در سراسر جهان.
- مجموعه‌ای از مجامع و ادارات دینی وابسته به این سازمان عبارتند از: 1. مجمع فقه اسلامی؛ [11] 2. شورای عالی جهانی مساجد؛ 3. مؤتمر (کنفرانس) تربیت اسلامی؛ 4. جمعیت اسلامی جوانان. این سازمان طی 10 سال گذشته قریب یک میلیارد ریال صرف ساختمان بناهای اسلامی و ترویج اسلام سعودی نموده و دولت عربستان مبلغ 35 میلیون ریال به سازمان‌های خیریه، بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها در خارج از کشور، 20 میلیون ریال به نشر و حفظ قرآن و ارشاد اسلامی کمک کرده است. تاکنون بیش از یک هزار مسجد و صدها مرکز اسلامی در سراسر جهان زیر نظر این سازمان مشغول فعالیت هستند.
- کمک‌های این مرکز در کشورهای دیگر برای احداث 2 مؤسسه اسلامی، 1259 مسجد، 1069 مدرسه، 200 مؤسسه مذهبی، 134 دانشگاه، 41 درمانگاه، 76 بیمارستان و یک دانشکده جهان عرب در پاریس هزینه شده است. [12]
4. رئاسة ادارات البحوث العلمیة والافتاء و الدعوة والارشاد (هیئة كبار العلماء)

در سال 1391ق به دستور ملک خالد بن عبدالعزیز، فرمانی خطاب به شیخ ابراهیم بن محمد آل الشیخ (از نوادگان محمد بن عبدالوہاب) صادر و قرار شد، گروهی از علما و دانشمندان وهابی عربستان متشکل شوند تا ضمن بحث و بررسی، (به صورت گروهی و دسته جمعی) فتوای لازم برای احکام شرعی بدون توجه به مذاهب فقهی مشهور اهل سنت (حنبل، شافعی، حنفی و مالکی) را صادر نمایند و مردم نیز موظف به پیروی و اطاعت باشند.

در سال 1395ق پس از مرگ شیخ ابراهیم بن محمد آل الشیخ، ریاست این اداره به شیخ عبدالعزیز بن عبدالله بن باز (آل الشیخ) منتقل گردید.

شیخ عبدالعزیز بن عبدالله بن باز در سال 1330ق در شهر ریاض متولد شد. دروس دینی و اسلامی را از استادانی مانند الشیخ محمد بن عبداللطیف بن عبد الرحمان آل الشیخ و الشیخ محمد بن ابراهیم آل الشیخ فرا گرفت. سپس سالها امور قضا، تدریس، سخن رانی و ریاست دانشگاه اسلامی در مدینه را عهده دار بود. بن باز در سال 1346ق در اثر بیماری از دو چشم نابینا گردید، ولی مشکل کوری نتوانست او را از فعالیت علمی و سیاسی باز دارد.

5. سایر مراکز و مؤسسات مذهبی:

مؤسسات و سازمان‌های دیگری که در عربستان، به فعالیت‌های مذهبی دینی و خیریه می‌پردازند، عبارتند از:

1. «هيئة الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر» 2. «الجماعة الخيرية لتحفيظ القرآن الكريم»؛ 3. «مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف»؛ 4. الندوة العالمية للشباب الإسلامي»؛ 5. «المجلس الأعلى للشؤون الإسلامية»؛ روشن است به دلیل آن که کشور عربستان از قدیم یک کشور تاریخی، اسلامی و مذهبی بوده، همواره فرهنگی آمیخته به دین و آداب و رسوم مذهبی داشته و مردمان این کشور نیز پای بندی زیادی به انجام فرایض دینی، آداب و سنن مربوط به مذهب دارند. البته در کنار فرهنگ دینی، فرهنگ و آداب و رسوم قبیله‌ای و نژادی نیز در مردم تأثیر داشته است. [13]

6. حوزه‌های علمی و مراکز آموزشی دینی

در کشور عربستان، چیزی بنام حوزه‌های علمی، آنطوری که در کشورهای شیعه نشین مرسوم بوده و هست، وجود ندارد. پس از استقرار دولت عربستان سعودی (به ویژه در مرحله سوم آن بدست ملک عبدالعزیز بن سعود در سال 1353ق) دولت تلاش زیادی به عمل آورد تا غیر از مراکز دانشگاهی، مرکزیتی به عنوان حوزه‌های علمی مانند حوزه‌های علمی شیعه و یا مدارس امام خطیب الجامعات الاسلامیة در عثمانی و جامع الأزهر در مصر وجود نیاید.

در واقع، حوزه‌های علمی دینی عربستان، شکل دانشگاهی تکامل یافته است، به طوری که مروج آیین و مذهب رسمی وهابیت هم هستند. از گذشته‌های دور تاکنون، از داخل و خارج عربستان علاقه‌مندان به تحصیل در رشته‌های دینی مانند قرآن، تفسیر، حدیث، تاریخ اسلام و فقه جذب دانشگاه‌های این کشور مانند «جامعة ام القرى»، «جامعة الملك سعود»، «جامعة الملك عبدالعزيز» و «جامعة الاسلامیة فی المدینة» می‌شوند.

برای نمونه، دانشگاه اسلامی در مدینه (تأسیس در سال 1381ق) با 5 دانشکده تخصصی و بخش‌های گوناگون وابسته، به آموزش دانش جویان در شریعت اسلامی، تبلیغ و ارشاد، اصول دین، قرآن و حدیث، حدیث و روایات شریفه، مطالعات اسلامی، زبان عربی و مانند آن می‌پردازد. فارغ التحصیلان این مراکز علمی به اقامه نماز جماعت در مساجد و تبلیغ مسائل شرعی و دینی در داخل و خارج عربستان مشغول می‌شوند. [14]

در کشور عربستان، هرگونه فعالیت مذهبی خارج از آیین وهابیت ممنوع است و به شدت با آن

برخورد می‌شود. البته در میان وهابیان نیز گرایش‌های مختلف تندروی افراطی (متعصب)، سنت گرا، معتدل و میانه رو وجود دارند. ارتباط و وابستگی شدید سیاسی، نظامی، اقتصادی کشور عربستان به امریکا، انگلستان، مسأله فلسطین، مسائل حج و برخورد با حجاج ایرانی در سال 1407ق/ 1366ش، جنگ ایران و عراق، مسأله افغانستان، گروه «سپاه صحابه» و گروه «طالبان»، باعث اعتراض و شورش‌های متعددی در شهرهای مکه، مدینه و مناطق دیگر، به ویژه مناطق شیعه نشین، شده است. دولت سعودی در نصب مسؤولان دینی، سیاسی و اقتصادی کشور دقت زیادی صرف می‌کند تا مبدا مخالفان سیاست‌های آل سعود میدان و فرصت فعالیت پیدا کنند.

7. مراکز انتشاراتی، رسانه‌ای و کتابخانه‌ای:

حکام وهابی آل سعود از تمامی امکاناتی که از استخراج بی حد و حساب نفت به دست می‌آید، در راه تبلیغ حکومت استبدادی سعودی و آیین منحرف وهابیت استفاده می‌کنند. یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های مراکز فرهنگی، رسانه‌ای (رادیو، تلویزیون و مطبوعات) تلاش در معرفی نظام حکومتی آل سعود و آیین وهابیت به عنوان بهترین تشکیلات اداری و مذهب مورد علاقه مردم و هماهنگ با قرآن و سنت نبوی است. هرگونه تحقیق و پژوهشی که همگام این برنامه‌ها باشد، تهیه، تنظیم، منتشر، نگه داری و تبلیغ می‌گردد و هرگونه تألیف و تحقیقی که موافق با مذاهب دیگر (به ویژه مذهب تشیع دوازده امامی) باشد، به عنوان انحراف از دین اسلام و بدعت و کفر معرفی و مردم را از نزدیک شدن به آن منع می‌کنند. برای نمونه، تعدادی از کتابخانه‌ها، مراکز انتشاراتی، آثار منتشره و رسانه‌های تبلیغاتی کشور عربستان ذیلاً معرفی می‌شود.

الف) کتابخانه‌ها:

1. کتاب خانه دانشگاه ملک سعود در شهر ریاض دارای بیش از 11 میلیون جلد کتاب عربی و فارسی، 3000 نشریه ادواری، 8600 نشریه دولتی و منابع کمیاب خطی فراوان؛
2. کتاب خانه عمومی ملک عبدالعزیز دارای 200000 جلد کتاب عربی، انگلیسی و مجموعه زیادی از نسخه‌های خطی کمیاب و نشریات ادواری در موضوعات گوناگون؛
3. کتاب خانه دانشگاه اسلامی مدینه منوره دارای 334000 جلد کتاب، نشریه، پایان نامه، اسلاید و میکرو فیلم در موضوعات گوناگون؛
4. کتاب خانه انجمن اداره عمومی دارای بیش از 1770000 جلد کتاب عربی، انگلیسی و مجلات دوره‌ای و نشریات دولتی؛
5. کتاب خانه ملی ملک فیصل دارای 37000 جلد کتاب به زبان عربی، انگلیسی و فرانسه؛
6. کتاب خانه ملی ملک فهد در حال حاضر، بیش از 30 هزار مدرک و سند پیرامون تاریخ عربستان و توسعه کشور سعودی را نگه‌داری می‌کند.

ب) مؤسسات انتشاراتی و چاپخانه‌ها:

- بیش از 117 مرکز انتشاراتی و چاپ خانه در زمینه چاپ و انتشار کتاب و مجله در عربستان تأسیس شده که مهم‌ترین آن‌ها به شرح ذیل است:
1. دار ابن الجوزی، دمام؛
 2. مؤسسة أسام، الرياض 3. مكتبة الأوس، المدینة؛
 4. مكتبة الباز، مکه؛
 5. دار الشروق للنشر والتوزيع، جدة؛ و...

ج) کتاب‌های منتشرشده ضد شیعه:

بخش مهمی از کتاب‌های منتشرشده به زبان‌های عربی، انگلیسی، فارسی و اردو در این چاپ خانه‌ها غیر از کتب قدیمی پیشوایان سلفی‌گری مانند ابن تیمیه، ابن القیم، ابن کثیر و محمد

بن عبدالوهاب اختصاص به ردّ عقاید مذهب شیعه و دشمنی و ضدیت با آن، به ویژه پس از انقلاب اسلامی ایران، دارد که ناشران با دستور حاکمان وهابی با جدیت زیادی آنها را چاپ و در داخل عربستان و خارج آن در میان مسلمانان و غیر مسلمانان (بیشتر به صورت اهدایی) توزیع می‌کنند. [15]

برخی از کتاب‌های ضد شیعه، که در عربستان چاپ و در سراسر دنیا توزیع می‌شود، از این قرار است:

1. الشیعة و تحریف القرآن، محمد مال الله؛
2. کلمات فی کشف الاباطیل والافتراءات، عبدالفتاح ابوغده، الاستاذ فی جامعة الملك سعود بالرياض؛
3. وجاء دور المجوس، عبدالله محمد الغریب (این کتاب پر از افترا و تهمت به شیعه و انقلاب اسلامی ایران است)؛
4. و جاؤوا یرکضون، ابوبکر جابرالجزایری، المدرّس بالجامعة الاسلامیة؛
5. مهلاً یا دعاة الضلالة، الواعظ بالمسجد النبوی الشریف؛
6. حوار هادیّ بین السنّة والشیعة، عبدالله بن سعید ابوالجنید؛
7. مسألة التقرب بین الشیعة والسنّة، ناصر بن عبدالله بن علی؛
8. تبديد الظلام و تنبيه النيام الى خطر التشيع على المسلمين والاسلام، ابراهيم سليمان الجبهان؛
9. بطلان عقاید الشیعة و بیان ضیق معتنقیها و مفتریاتهم على الاسلام من مراجعهم الاسلامیة، محمد عبدالستار التونسی؛
10. الشیعة والمتعة، محمد مال الله؛
11. عقيدة الامامية عند الشیعة الاثنی عشریة؛ دراسة فی ضوء الكتاب والسنّة، علی السالوس؛
12. الخطوط العریضة، محب الدین الخطیب (این کتاب مکرر به چاپ رسیده است)؛
13. الثورة الایرانیة فی میزان الاسلام، محمد منظور النعمانی؛
14. عبدالله بن سبا واثره فی احداث الفتنة فی صدر الاسلام، سلیمان بن حمد العود؛
15. المؤامرة على الكعبة من القرامطة الى الخمينی؛ تاریخ و وثائق، الدكتور عبدالمنعم النمر، مكتبة التراث الاسلامی، القاهرة، 1988 م؛
16. الشیعة واهل البيت، دکتر احسان الهی ظهیر، ادارة ترجمان السنة، اللاهور، پاکستان، 1403هـ.؛
17. الشیعة والقرآن، دکتر احسان الهی ظهیر؛
18. مفاهیم يجب ان تصحّح، السيد محمد بن علوی المالکی، دائرة الاوقاف والشؤون الاسلامیة، دبی، 1415هـ.؛
19. رسالة الردّ علی الرافضة، محمد بن عبدالوهاب.

و...

یکی از مسائل مهمی که در بیشتر این کتاب‌ها به چشم می‌خورد و نویسندگان وهابی آن را مطرح می‌کنند، مسأله اختصاصی دانستن تفسیر اسلام و سنت نبوی (صلی الله علیه وآله) به مرکز وحی (حرمین شریفین) و علما و ساکنان آن است و هر گونه عقیده و فکری را که خارج از محیط حرمین در سراسر جهان مطرح شود، باطل می‌دانند. دانشمندان وهابی خود را متولیان و مفسران جهان اسلام می‌دانند و داعیه رهبری آن را دارند. آنان با فراخوانی متفکران و دانشمندان جهان اسلام و با در اختیار گذاشتن امکانات (کتاب خانه و بودجه) در راه این هدف

تلاش می‌کنند. بخش عمده آثار منتشره (غیر از ضدیت با عقاید تشیع و ایران اسلامی) درباره جنبش و دعوت سلفی‌گری و وهابی‌گری مطابق با آثار ابن تیمیه، محمد بن عبدالوهاب و مبارزه با هرگونه نوآوری و مخالفت با افکار پیشوایان سلفی می‌باشد که برای نمونه می‌توان به انتشار کتابی با عنوان حواری هادی مع محمد الغزالی، وقفات مع کتاب السنة النبویة چاپ دارالوطن، الرياض تألیف سلمان بن فهد العودة اشاره کرد که در مخالفت با افکار نویسنده پرآوازه معاصر مصری (الشیخ محمد الغزالی) نوشته شده، نویسنده‌ای که به بحث‌های عقلی و علمی پرداخته و طرف دار نوآوری فرهنگی در جهان امروز، دفاع از انقلاب اسلامی ایران، امام خمینی قدس سره و مخالف وهابیان است.

به هر حال، این‌ها بخشی از فعالیت‌ها و تلاش‌های وهابیان سعودی می‌باشد. البته بحث‌های فقهی که در بعضی مجلات علمی مانند مجلة البحوث الفقهیة، از انتشارات مجمع الفقه الاسلامی وابسته به رابطه العالم الاسلامی چاپ و منتشر می‌شود قابل توجه و امیدوار کننده است. [16]

(د) مطبوعات و رادیو و تلویزیون و خبرگزاری‌ها:

1. مطبوعات: در کشور عربستان، تمامی مطبوعات در داخل و خارج کشور به زبان‌های عربی و انگلیسی با شمارگان بالا، زیر نظر دولت (وزارت تبلیغات) و با بودجه دولتی فعالیت می‌کنند. در واقع، رسانه‌ها بازگوکننده خط فکری و سیاسی حاکم بر کشور هستند که دولت آن را ترسیم می‌کند. مهم‌ترین روزنامه‌ها و مجلات عربی و انگلیسی عبارتند از: الجزيرة، الرياض، المدينة المنورة، عكاظ، اليوم، البلاد، الشرق الاوسط، الحیات، المجلة، المستقبل، الندوة، الدعوة، المجتمع، المسلمون، اخبار العالم الاسلامی، الیمامة و...

Saudi Business, Arabian sun, News f r o m Saudi Avabia, Saudi Economic Surrey , Saudi Arabia Business Week. Arab News

2. خبرگزاری (داخلی و خارجی): خبرگزاری داخلی در سال 1970 م تأسیس شده است و با عنوان عربی «وكالة الأنباء السعودية» و عنوان لاتین «S.P.A» فعالیت می‌کند. خبرگزاری اسلامی «I.P.A»؛

خبرگزاری خارجی رویترو و آسوشیتدپرس.

3. رادیو و تلویزیون: رادیو و تلویزیون عربستان در سال 1967 م راه‌اندازی شده و زیر نظر دولت، به ویژه وزارت اطلاعات، قرار دارد و به زبان‌های عربی، انگلیسی، فارسی، فرانسوی، ترکی، اردو در جهت سیاست‌های فرهنگی، سیاسی کشور برنامه‌های درون مرزی و برون مرزی تهیه و پخش می‌کنند.

فعالیت فرهنگی، رادیویی و تلویزیونی برای مردم آزاد نیست و تمام مردم طی فرمانی از اظهار نظر مطبوعاتی و رسانه‌ای ممنوع شده‌اند، ورود نشریات خارجی به دلیل انتقاد از برنامه‌های حکومتی سعودی به داخل کشور ممنوع می‌باشند و اعضای حاکم بر کشور که تماماً از خاندان سعودی و وابستگان آنان می‌باشند، شدیداً بر برنامه‌های رسانه‌های نظارت دارند.

2. تبلیغ وهابی‌گری در خارج از عربستان

تبلیغ وهابیت در کشورهای اسلامی مسأله‌ای جدی است. غیر از انحرافات اساسی این فرقه، که از آراء و پندارهای پیشوایان سلفی‌گری (ابن تیمیه و محمد بن عبدالوهاب) نشأت گرفته است، از سوی دیگر، به عنوان ابزاری در دست استعمارگران و سیاست‌های شیطان‌ی امریکا و انگلستان قرار دارد و یکی از عوامل اصلی ایجاد اختلاف و تفرقه بین مسلمانان محسوب می‌شود. تفرقه و تشنّت در دنیای اسلام، خواست استکبار جهانی به سرکردگی امریکا

می‌باشد و در اثر همین اختلاف و تشدید آن، دشمنان اسلام و مسلمانان بیش‌ترین بهره برداری را از ذخایر مادی و معنوی کشورهای اسلامی و از سلطه و نفوذ بر مناطق مسلمان نشین کرده‌اند. دشمنی و خصومت وهابیان با تشیع دوازده امامی و انقلاب اسلامی، که به رهبری امام خمینی قدس سره در سال 1357ق/ 1978م به پیروزی رسید، قابل کتمان نیست. [17] پیش از پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون، از سوی دستگاه‌های تبلیغاتی و انتشاراتی و مراکز علمی و تبلیغی وهابیت صدها و هزاران جلد کتاب و نشریه در تبلیغ وهابیت و دشمنی با تشیع و اهل بیت علیهم السلام چاپ و در کشورهای ایران (مناطق سنی نشین شرق و غرب) پاکستان، عراق، سوریه، لبنان، هند، اردن و افغانستان، مصر، لیبی الجزایر، مغرب، ترکیه، کشورهای آسیای میانه، تاجیکستان و کشورهای قاره اروپا و آمریکا توزیع و تبلیغ شده و می‌شود. تربیت مبلغان مذهبی داخلی و خارجی در دانشگاه‌های عربستان جایگاه ویژه‌ای دارد؛ مبلغانی که پس از طی دوره‌های لازم، آیین و مرام وهابیت را فراگرفته و برای معرفی وهابی‌گری و مبارزه با افکار تشیع و ایران اسلامی، به سراسر دنیا اعزام می‌شوند. فعالیت‌های تبلیغی وهابیان در مناطق شیعه نشین منطقه شرقی عربستان مانند قطیف، احساء، دمام و ظهران نیز کم نیست. در این مناطق، تمام مسئولان اداری سیاسی و فرهنگی از طرف داران حکومت سعودی انتخاب می‌شوند و حتی معلمان مدارس و امامان مساجد نیز باید گرایش به آیین وهابیت داشته باشند. شیعیان حق تبلیغ فرهنگ و آداب و رسوم شیعی در عبادات دینی و آموزش آن را ندارند و در صورت مشاهده به سخت‌ترین نوع با آنها برخورد می‌شود. [18] اکنون بعضی از کشورهایی که وهابیان به تبلیغ آیین وهابی‌گری در آنها موفق بوده‌اند، ذکر می‌شوند:

1. پاکستان

کشور اسلامی پاکستان با چهار ایالت پنجاب، سرحد، سند و بلوچستان در همسایگی شرقی ایران با فرهنگ سنتی اسلامی و حاکمیتی حزبی، همواره مورد طمع و تجاوز استعمارگران خارجی بوده است.

مهم‌ترین احزاب این کشور حزب «مردم»، «جماعت اسلامی»، «استقلال» و «نهضت اجرای فقه جعفری» می‌باشند و این کشور به دو دلیل (فقر فرهنگی و نفوذ روحانیان متعصب و مخالف شیعه) یکی از عمده‌ترین مراکز تبلیغ وهابیت در بین کشورهای اسلامی است. گروه‌های پاکستانی وهابی مذهب گاه به صورت حزب سیاسی، با نفوذ در دولت و گاه به صورت گروه‌های فرقه‌گرای تروریستی و گاه به صورت فعالیت‌های فرهنگی عمل می‌کنند.

بخش زیادی از روحانیان طرفدار آیین وهابیت در پاکستان، دروس دینی خود را در کشور عربستان گذرانده و یا با حمایت مالی و سیاسی و فرهنگی سعودیان به مسئولیت‌ها و مناصب مهم دست پیدا کرده‌اند. [19] سفارت و نمایندگی‌های عربستان سعودی در پاکستان همواره از فعالیت‌های گروه‌های فرقه‌گرا و مخالف شیعیان، حمایت می‌کند و تعداد زیادی از جوانان این کشور را برای تحصیل در دانشگاه‌ها و مراکز علمی عربستان، جذب می‌کند و از تأسیس گروه‌های تروریستی و حمایت مالی و سیاسی آنان غافل نیست، که نمونه‌هایی آورده می‌شود:

الف. گروه سپاه صحابه: «سپاه صحابه» نمونه کامل یک حزب تفرقه‌گرا و مورد حمایت عربستان در پاکستان می‌باشد. این حزب در سال 1984 م، توسط فردی به نام حق نواز جهنگوی در شهر جهنگ (ایالت پنجاب) در زمان حکومت ژنرال ضیاءالحق تأسیس و با سرعتی بی سابقه در سراسر کشور گسترش یافت. مراکز فعالیت «سپاه صحابه» (شهرهای سیالکوت، فیصل آباد،

جهنگ و مانند آن) مناطقی هستند که قبلاً محل فعالیت فئودال‌های شیعه مذهب بوده و تأسیس «سپاه صحابه» یکی از ابزارهای فئودال‌های سنی مذهب در مبارزه با شیعیان می‌باشد. [20]

از سوی دیگر عربستان سعودی که پشتیبان سرسخت ضیاءالحق بود، از «سپاه صحابه» و فعالیت‌های آنان حمایت مالی و سیاسی می‌کرد. یکی از شعارها و اهداف تأسیس «سپاه صحابه» دفاع از احترام به صحابه (گرایش وهابیان) و مبارزه با افکار شیعیان (به بهانه مخالفت با صحابه) و انقلاب اسلامی ایران است. تبلیغات گسترده و گم راه کننده آن‌ها و کارهایی مانند آدم ربایی، سرقت مسلحانه، ترور، کشتار جمعی (بمب گذاری) و اعمال وحشیانه دیگر، باعث ایجاد وحشت و دلهره در بین شیعیان شده است. [21] لازم به ذکر است که «سپاه صحابه» گروهک‌های وابسته دیگری را که در جهت اهداف آن‌ها تلاش می‌کنند مانند گروه «سوار اعظم» به رهبری مولانا اسفندیار و سلیم الله خانی و گروه «حرکه الانصار» و «تنظیم الدعوة» تأسیس نموده است.

ب. دکتر احسان الهی ظهیر: نام برده، که متولد پاکستان بود و تحصیلات خود را در عربستان و با حمایت‌های مالی وهابیان سعودی طی کرد، یکی از مهره‌های تفرقه انگیز و مبلغان فرقه وهابی و عامل قتل عام تعداد زیادی از شیعیان در مراسم عزاداری در پاکستان و کشورهای دیگر است. نمونه‌هایی از آثار و تألیفات او در تبلیغ آراء و سیاست‌های وهابیان و مبارزه با عقاید تشیع عبارتند از:

- الشیعة و اهل البيت؛ الشیعة والتشیع؛ الشیعة والقرآن؛ الشیعة والسنة.

ج. تأسیس مراکز فرهنگی، آموزشی و خیریه در ایالت بلوچستان پاکستان: رژیم آل سعود وهابی از شهریور ماه 1368 به بهانه کمک‌های آموزشی و انسان دوستانه به مهاجران افغانی در ایالت بلوچستان، مراکز متعددی را به نام‌های «مؤسسه الدعوة الاسلامیة»، «ادارة الاسراء»، «مؤسسه مکه المکرمة الخیریة» و «مؤسسه مسلم» تأسیس و از طریق کمک‌های مالی، فرهنگ ضد شیعی وهابیت و سیاست‌های ضد ایرانی را نیز از طریق توزیع کتاب، جلسات سخن رانی، فیلم و نوار و عکس به آوارگان و مهاجران سنی مذهب مقیم در این ایالت منتقل می‌کند. طبق گزارش‌های به دست آمده، مهم‌ترین فعالیت‌های این مراکز عبارتند از: پرداخت حق التدریس به کسانی که به کودکان افغانی قرآن تعلیم می‌دهند، تغذیه فرهنگی (کتاب و جزوه و تصویر) پرداخت مستمری به گردانندگان اردوگاه‌های آوارگان افغانی و روحانیان وابسته به افکار وهابیان، چاپ و نشر و توزیع کتاب (کتاب‌های اهل سنت و کتاب‌های ضد تشیع) برای مهاجران و آوارگان افغانی به زبان‌های فارسی اردو پشتو و

2. افغانستان

گروه «طالبان» [22] از قوم پشتون (بزرگ‌ترین قوم افغانستان) هستند، که به دست ارتش [I.S.I] [23]، «سپاه صحابه»، «جمعیت العلما» ی پاکستان و مدارس دیوبند، (محل آموزش اندیشه‌ها و پنداری‌های وهابیان) شکل گرفت.

هرچند طالبان، مدعی استقرار شریعت غرّای محمدی (صلی الله علیه وآله) هستند و خود را حنفی مذهب و صوفی مشرب قلمداد می‌کنند، ولی اعمالشان نشان دهنده احیای سنت‌های قومی و قبیله‌ای 250 سال گذشته پشتون‌ها می‌باشد. این باورها و سنت‌ها شباهت زیادی با عملکرد وهابیان دارد، به طوری که شواهد موجود نشان از حمایت کامل سیاسی، فکری و اقتصادی عربستان از آن‌ها دارد. [24] نام این گروه در دوازدهم اکتبر 1994 م برای اولین بار روی تلکس خبرگزاری‌ها در جهان مطرح شد، آن‌ها با یک دسته دوپست نفره به طور سریع، در سایه

حمایت مالی و نظامی دولت پاکستان، امریکا، عربستان سعودی و امارات متحده عربی، توانستند مناطق وسیعی را از دست دولت اسلامی افغانستان خارج کنند و به تصرف خود درآورند. [25]

نقش عربستان سعودی در ظهور و رشد طالبان:

عربستان از زمان‌های گذشته، به ویژه در زمان اشغال کشور افغانستان، توسط شوروی (سابق) به چند دلیل عمده به مسائل این کشور توجه داشت:

1. ممکن است در صورت ادامه اشغال، شوروی بتواند برای رسیدن به منافع نفتی خلیج فارس، اقداماتی صورت دهد.

2. ادامه اشغال و گسترش نظام کمونیستی، اعتقادات مسلمانان جهان و افغانستان را در معرض خطر قرار می‌دهد.

3. ادامه اشغال افغانستان و حمایت ایران از گروه‌های جهادی شیعه، با ایفای نقش امّ القرای عربستان سازگار نیست.

4. رقابت با نفوذ رو به گسترش جمهوری اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه، به ویژه پس از فروپاشی شوروی و نظام کمونیستی.

با توجه به دلایل مزبور، عربستان به طور جدی و به صورت‌های گوناگون در مسائل افغانستان دخالت نمود:

الف. مبلغ دو میلیارد دلار در سال‌های 1992 تا 1994 م، به پشتون‌ها (گلبدین حکمتیار) کمک مالی کرد. [26]

ب. در حمایت از گروه‌های جهادی مخالف ایران، مبلغ 150 میلیون دلار به دولت ربّانی مسعود [27] کمک کرد.

ج. دولت عربستان در کنار پاکستان، به حمایت مالی و نظامی از جنبش «طالبان» پرداخت. در یک رقم، برای خرید تسلیحات نظامی «طالبان» از اوکراین، بخش عمده مبلغ هفتاد میلیون دلاری را پرداخت نمود. [28]

دکتر حمید احمدی می‌نویسد: «عربستان در پشتیبانی از طالبان، دو انگیزه اساسی داشته است: نخست آن که عربستان خود را امّ القرای جهان اسلام می‌داند و کمک به مسلمانان را نوعی وظیفه دینی و الهی برای خود در نظر می‌گیرد. انگیزه دوم، رقابت با نفوذ رو به رشد ایران در افغانستان و آسیای مرکزی و منزوی ساختن جمهوری اسلامی ایران، که خود را امّ القری جهان اسلام می‌داند، بوده است.» [29] انورالحق احدی می‌گوید: «با وجود این که عربستان هیچ منافعی در آسیای مرکزی ندارد، امریکا و پاکستان را متحدین استراتژیک و ایران را رقیب منطقه‌ای خود می‌پندارد.» [30] دولت عربستان در تاریخ 26 / 5 / 1997 م به شکل صریح، با به رسمیت شناختن حکومت خودخوانده گروه «طالبان»، سفارت ریاض در افغانستان را تحویل آن‌ها داد.

3. کشورهای دیگر:

کشور بزرگ هندوستان (دومین کشور جهان از نظر جمعیت) که دارای نژادهای جمعیتی و گرایش‌ها و مذاهب گوناگون می‌باشد [31]، یکی از مناطقی است که به ویژه پس از استقلال پاکستان و رسمیت یافتن مذهب و زبان هندو، از فعالیت‌های تبلیغاتی وهابیت در امان نمانده است. در سایه کمک‌ها و حمایت‌های مالی و تبلیغاتی وهابیان سعودی، به دلیل فقر شدید مسلمانان، گرایش به آیین وهابیت در بین مردم مسلمان هند زیاد دیده می‌شود.

در ایران اسلامی و بین مردم سنی مذهب ساکن در مناطق مرزی [32] از تبلیغات سعودیان

وهّابی در امان نمانده و این مسأله پس از پیروزی انقلاب اسلامی تشدید شده است. در مدارس علمیه اهل سنت، دیده شده است که کتاب‌های ابن تیمیه و محمد بن عبدالوّهّاب به صورت آشکار برای طلاب تدریس و دیگر کتاب‌های وهّابیان به صورت اهدایی بین طلاب و روحانیان منطقه توزیع می‌شود.

جزایر قشم و کیش به دلیل نزدیک بودن به کشورهای خلیج و شنیدن و دیدن صدا و تصویر رادیوها و تلویزیون‌های منطقه، که آیین وهّابیت را تبلیغ و از نظام شیعی حاکم بر ایران اسلامی انتقاد و بدگویی می‌کنند، نیز در معرض آسیب و حتی خطر گرایش قرار دارند. مسلمانان شوروی سابق (قریب 70 میلیون نفر) و کشورهای تازه استقلال یافته آسیای میانه مانند ترکمنستان، تاجیکستان، قزاقستان، قرقیزستان، ازبکستان، آذربایجان، ارمنستان و چین همچون زمان‌های گذشته، مورد طمع سیاست‌های تبلیغاتی وهّابیان بوده و هستند. سالانه میلیون‌ها جلد قرآن با

چاپ نفیس، اهدایی پادشاهان سعودی در بین مردم به صورت رایگان توزیع می‌گردد. [33] تأسیس مسجد، مراکز مذهبی، کمک‌های مالی برای مسلمانان و ارسال و اهدای کتاب‌ها و نشریات و مبلّغان مذهبی و قاریان قرآن برای اقامه جماعت و سخن رانی و قرائت قرآن از دیگر برنامه‌های وهّابیان سعودی برای مسلمانان شوروی (سابق) می‌باشد که به طور مرتّب، به ویژه پس از فروپاشی شوروی (سابق) و ایجاد کشورهای مستقل مسلمان و فراهم شدن زمینه تبلیغات اسلامی در کشورها و امکان سفر به عربستان برای مراسم حج صورت می‌گیرد. کشور آلبانی با قریب سه میلیون مسلمان حنفی مذهب، علی‌رغم همه فشارهای قرون وسطایی دوران سلطه کمونیست‌ها، پس از فروپاشی شوروی (سابق) آمادگی زیادی برای پذیرفتن تبلیغات اسلامی را دارد که دستگاه‌های سعودی با اهدای قرآن، کتب و نشریات، تأسیس و تکمیل مساجد و دعوت مسلمانان برای بازدید از اماکن مقدّسه مکه و مدینه در ایام حج و غیر آن و پذیرش دانشجویان از فرصت پدید آمده استفاده می‌کنند.

جزایر مالدیو، سری لانکا در اقیانوس هند، کشورهای کنیا، اتیوپی، اوگاندا، غنا، نیجریه، مالی، سنگال، لیبی، استرالیا، کانادا، آمریکا، آرژانتین، فیلیپین، سنگاپور، اندونزی، مالزی، چین و ژاپن از دیگر مناطقی هستند که رژیم آل‌سعود با شیوه‌های گوناگون در این کشورها به تبلیغ اسلام وهّابی (اسلام سلفی) می‌پردازد.

- [1] [2].. 1365 29 [3].15 : 183 / 307
- [4]. [5].10 / 310 [6]. 341 : « 6 :
- 6 « [7]. 1423 [8]. 11 103 [9].460 () . 19 147 [10]. 31 288 [11].466 [12]. / 130 [13].128
- 147 / 147 [14].165 [15]. [16]. [17].
- [18]. [19].48 . 1979
- 578 () [20].52 [21].110 « » : 503 [22]. : 3355 1369 / 10 / 5
- « [23]. [24]. [25].91 / 48 [26]. [27]. 1994 () : 117
- [28]. [29].118 « » [30].118 : 32 132 131 [31].118 () : 173
- : [32]. 12% [33]. : 28 () .